

MINTAQAVIY AGROSANOAT MAJMUASIDA KLASTERLASHNING HOLATINI O'RGANISH VA BAHOLASHGA ILMIY-USLUBIY YONDASHUVLARNI TIZIMLASHTIRISH

A.Ch. Boboyev

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti dotsenti

M.O. Shamsiyeva

Buxoro muhandislik-texnologiya ins. tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14249469>

Annotatsiya: Maqolada agrosanoat majmuasida klasterlash konsepsiyasining rivojlanishiga, mintaqaviy agrosanoat majmuasida klasterlashning holatini o'rganish va baholashga ilmiy-uslubiy yondashuvlariga, shuningdek, agrosanoat klasterlarining asosiy tasniflariga alohida e'tibor qaratiladi.

Аннотация. В статье особое внимание уделено развитию концепции кластеризации в АПК, научно-методическим подходам к изучению и оценке состояния кластеризации в АПК региона, а также основным классификациям агропромышленных кластеров.

Abstract. The article pays special attention to the development of the concept of clustering in the agro-industrial complex, scientific and methodological approaches to studying and assessing the state of clustering in the regional agro-industrial complex, as well as the main classifications of agro-industrial clusters.

Klasterlash kontsepsiyasi sanoatni tashkil etish nazariyasidan kelib chiqqan bo'lib, u raqobat va innovatsiyalarni rag'batlantirishda joylashuvga xos afzalliklar, aglomeratsiya iqtisodiyoti va axborot oqimlarining muhimligini ta'kidlaydi ¹. Klasterlash hodisasi turli sohalarda, jumladan ishlab chiqarish, turizm va xizmat ko'rsatish sohalarida keng o'rganilgan^{2,3}. Qishloq xo'jaligi kontekstida klasterlash tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, bilimlarning tarqalishini oshirish va bozorga kirishni kengaytirish orqali raqobatdosh ustunlikni yaratish usuli sifatida qaralishi mumkin⁴.

Agrosanoat majmuasida (ASM) klasterlashuv kontsepsiyasi mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni kuchaytirish, raqobatbardoshlikni oshirish va innovatsiyalarni rivojlantirish vositasi sifatida katta e'tiborni jalb qiladi. Klasterlashuvning asosiy g'oyasi shundaki, ma'lum geografik yaqinlikda joylashgan va o'zaro bog'liq korxonalar, xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar, o'quv, ilmiy-tadqiqot va tegishli muassasalarning geografik konsentratsiyasi mahsuldorlikni oshirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi agrosanoat majmuasida integratsiya

¹ Marshall A. (1920). *Industry and Trade: A Study of Industrial Technique and Business Organization; And of Their Influences on Economic Progress*. Macmillan.

² Porter M.E. (1998). Clusters and competition: New agendas for companies competitors & regions. In G.L. Clark & M.P. Feldman (Eds.), *The Oxford Handbook of Economic Geography* (pp. 198-216). Oxford University Press.

³ Porter M.E. (2000). Location Matters: Why Cities Count: The Future Competitiveness Factors Basis for Metropolitan Areas'. In J.H.P.A.M.J.A.J.M.A.K.W.E.F.A.R.T.S.O.B.O.K.J.R.E.G.A.R.D.M.C.C.U.R.T.I.V.I.T.Y.T.T.T.A.I.L.S.F.O.R.M.E.R.E.E.D.O.M.E.D.E.M.O.N.S.I.T.Y.O.F.T.H.E.W.O.R.L.D.W.I.D.E.L.Y., & E.T.C... (Eds.), *The Oxford Handbook of Economic Geography* (pp. 217-234). Oxford University Press.

⁴ Caniels M.C.J., Verhagen H.J.M. (2007). The role of clusters in regional economic development: A review of empirical research. *Regional Studies*, 41(5), 617-628.

jarayonlari sanab o'tilgan barcha shakllarda rivojlanib bormoqda. Biroq, integratsiya subyektlarining hududiy va tashkiliy jihatdan tarqoqligi, o'zaro samarali hamkorlik mexanizmlarining yo'qligi, integratsiya sohasidagi davlat siyosatining nomuvofiqligi aksariyat hollarda muvaffaqiyatsizliklarga yoki kutilganidan past natijalarga erishishga olib kelishi mumkin. Ushbu masalalarni hal qilish uchun tadqiqotchilar ishtirokchilarning o'zaro munosabatlarini uyg'unlashtirish va xarajatlarni optimallashtirish zarurligini ta'kidlab, klaster shakllanishi va faoliyati mexanizmlarini taklif qiladilar. Samarali ASM klasteri investitsiyalarning ko'payishiga, barqaror texnologik rivojlanishga va resurslarni taqsimlashni yaxshilashga olib kelishi mumkin

Klaster integratsiyasini shakllantirish va rivojlantirish muammolarini hal qilishning yangi uslubiy yondashuvlarini ishlab chiqish zarurati uzoq vaqtdan beri kechiktirilgan va klasterlarni yaratish bo'yicha jahon tajribasini o'rganishni talab qiladi. Klaster korxonalarini umumiy hududda joylashtirish, mintaqaning raqobatbardoshligini oshirish, shuningdek, klaster korxonalarining qo'shilgan qiymat zanjirini shakllantirish va sinergik va multiplikativ effektlarni yaratishdagi ishtirokini hisoblash va o'lchashning muhim uslubiy ahamiyati mavjud.

Mintaqaviy agrosanoat majmuasining klasterlashuvining tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini tahlil qilish va baholash ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi, bu esa sifatiy va miqdoriy metodologiyalarni o'z ichiga oladi. Hududiy agrosanoat majmuasini klasterlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini tahlil qilish va baholashga oid bir qancha tarixiy va zamonaviy uslubiy yondashuvlari mavjud va ularning eng ko'p uchraydiganlari quyidagilar :

1. Vaziyatli yondashuv: Hududiy agrosanoat majmuasini klasterlashni tahlil qilishning bunday yondashuvi tarmoqdagi mavjud vaziyatni, jumladan, klasterlar rivojlanishiga ta'sir etuvchi iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillarni o'rganishga qaratilgan. Baholash joriy bozor sharoitlari va talablari asosida amalga oshiriladi.
2. Jarayonli yondashuv: Hududiy agrosanoat majmuasini klasterlarni shakllantirish, rivojlantirish va boshqarish bosqichlarini o'z ichiga olgan uzluksiz jarayon sifatida tahlil qilishga yondashadi. Asosiy e'tibor klaster ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayonlari va ularning faoliyatini optimallashtirishga qaratilgan.
3. Kompleks yondashuv: Bu yondashuv barcha jihatlar: iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, infratuzilmaviy va innovatsion omillarni hisobga olgan holda hududiy agrosanoat majmuasini klasterlashtirishni tahlil qilishni nazarda tutadi.
4. Deterministik yondashuv: Bu yondashuv hududiy agrosanoat majmuasini klasterlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini tahlil qilish va baholash bo'yicha harakatlar va strategiyalarning muayyan tartibini nazarda tutadi. U muvaffaqiyatning asosiy omillarini belgilaydi va klasterlarni rivojlantirish maqsadlariga erishish uchun aniq belgilangan usullar va vositalardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Bizning fikrlarimizcha, mintaqaviy agrosanoat kompleksi klasterlarini baholashning quyidagi guruhlariga ajratilgan ko'rsatkichlari va usullaridan nisbatan ko'proq foydalaniladi:

- 1-guruh. Klasterlashtirish siyosatining umumiy holatiga baho berish;
- 2-guruh. Klasterlararo va klaster ishtirokchilariaro munosabatlarning umumiy holatiga baho berish;
- 3-guruh. Iqtisodiy vositalar samaradorligini baholash. Iqtisodiy vositalar samaradorligini baholash usullarida odatda iqtisodiy salohiyat darajasini (masalan, kapital qo'yilmalar, insoniy

resurslar, tabiiy-iqlimiy resurslar) va iqtisodiy salohiyatdan foydalanish samaradorligini o'rganishga e'tibor beriladi.

4-guruh. Tashkiliy va xulq-atvorli vositalar ta'sirini o'rganish.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, agrosanoat klasterlarini tashkil etishning biz tomonimizdan taklif etilayotgan asosiy shakllari iqtisodiyotda klasterlash, ayniqsa tarmoqli belgi bo'yicha klasterlashning nazariy-uslubiy jihatdan mazmun-mohiyatini to'liqroq yoritib berishga xizmat qiladi, deb umid qilamiz.

References:

1. Marshall A. (1920). *Industry and Trade: A Study of Industrial Technique and Business Organization; And of Their Influences on Economic Progress*. Macmillan.
2. Porter M.E. (1998). *Clusters and competition: New agendas for companies competitors & regions*. In G.L. Clark & M.P. Feldman (Eds.), *The Oxford Handbook of Economic Geography* (pp. 198-216). Oxford University Press.
3. Porter M.E. (2000). *Location Matters: Why Cities Count: The Future Competitiveness Factors Basis for Metropolitan Areas*. *The Oxford Handbook of Economic Geography* (pp. 217-234). Oxford University Press.
4. Caniels M.C.J., Verhagen H.J.M. (2007). *The role of clusters in regional economic development: A review of empirical research*. *Regional Studies*, 41(5), 617-628.